

Nihil odiosius quam nomen Italorum: Vergerij mlajši med humanističnim univerzalizmom in nacionalizmom

Gregor Pobežin

ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino & Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
gregor.pobezin@zrc-sazu.si

Peter Pavel Vergerij mlajši je svoja »Dopisa papeškega tajnika« (Duae actiones secretarii pontificii) oblikoval kot namišljeno živo razpravo, namenjeno papežu Pavlu IV. Satirični razpravi, ki jima je Vergerij nekaj let kasneje dodal še tretji spis, v nobenem pogledu ne predstavljata vrhunca Vergerijevega literarnega ustvarjanja, vendar jima brez težav uspe ustvariti vtis, da gre za povsem resno debato na temo stvarnih dilem, povezanih s Tridentinskim koncilom. Te so bile v času njenega nastanka bolj ali manj fiktivne narave – ne po avtorjevi krivdi, pač pa zaradi zunanjih okoliščin, predvsem Pavlovega odpora do Tridentinskega koncila. Medtem ko prva razprava izkazuje Vergerijevo »politično in strokovno poreklo«, pa druga razprava brez zadržkov odpira ne le vprašanja verskih trenj, temveč tudi vprašanje morebitne vojne, ki bi sledila ponovnemu sklicu koncila, pri čemer ima njegovo razmišljanje tudi izrazito nacional(istič)ne razsežnosti. Te Vergeriju kot nekdanjemu papeškemu nunciju pred njegovim odhodom iz Italije sicer niso mogle biti tuje, a jih kot humanistični univerzalist še ni mogel ponotranjiti (in jih bržkone ni ponotranjil niti kasneje). Pričujoči prispevek tematizira obe Vergerijevi razpravi in skuša odpreti nekaj vprašanj o tem, kaj je avtorja motiviralo pri njenem nastanku.

Ključne besede: Vergerij, Peter Pavel ml. / Tridentinski koncil / protestantizem / protestantska književnost / publicistika / nacionalizem

Duae actiones secretarii pontificii (v nadaljevanju *Actiones*) nista največje in ne najpomembnejše delo Petra Pavla Vergerija mlajšega (1498–1565). Po obsegu¹ in intelektualni ambiciji v resnici močno zaostajata za

¹ V izvirniku je delo štel skupaj 189 strani formata octavo, kar preračunano znaša kakih 70 strani formata A4. Čeprav gre za »dober primerek« (Štoka 92, op. 3), je bilo delo tipičen publicističen izdelek, in čeprav je nastalo pri dobrem tiskarju (J. Herbster

njegovo pomembno zbirko spisov *Dodici trattatelli*, ki je izšla leta 1550 v Baslu; po osebnoizpovedni teži zagotovo zaostajata za njegovim govorom *Otto difesioni* (1546); po duhovitosti za »Štirimi dialogi« (*Dialogi quattuor ...* 1559); po duhovni globini celo za tako rekoč neznatno »Vergerijevo molitvijo«. Skoraj ni pretirano presenetljivo, da v obsežnejših pregledih Vergerijevega dela in njegove osebnosti ti dve razpravi nista pritegnili pretirane pozornosti. Vendar pa si nekaj poudarkov in odlomkov iz obeh razprav zasluži nekoliko obsežnejšo tematizacijo.

Obe razpravi, v publicistične namene (prim. Pierce 129) načrtno stlačeni v neugledni knjižni format *octavo*, delujeta, kakor bi nastali brez vnaprejšnjega premisleka, tako rekoč kot *lucubratiunculae*. Literarni učinek, ki ga želita sprožiti, je, da gre za dvodnevno razpravo (*actio prioris diei – actio altera*), med katero sta se avtor in naslovnik – papež Pavel IV. – zapletla v stvarno debato o razlogih za in proti ponovnemu sklicu Tridentinskega koncila, o tem, kakšne odzive bi ponovni sklic koncila sprožil v nemškem svetu, in o tem, kakšne geopolitične posledice bi takšna odločitev utegnila sprožiti.

Tridentinski koncil je bil za Vergerija boleča točka.² Čeprav se je bil iz povsem osebnih in posvetnih razlogov razmeroma pozno odločil za cerkveno kariero (še leta 1530, po ženini smrti), in to brez temeljitega teološkega študija ter ustreznih priprav, je bila ta pot markantno strma: leta 1532 je že postal papeški tajnik pri Klementu VII., naslednje leto pa nuncij na dvoru Ferdinanda I., kjer je imel pomembno nalogo spoznati razpoloženje v nemških deželah do papeštva in do morebitnega ekumenskega koncila. Nunciatura je Vergerij opravljal dvakrat: prvič pod Klementom VII., ko se je pretežno zadrževal na Dunaju, in nato še enkrat pod papežem Pavlom III. v letih 1535–36, ko je opravil tudi dve obsežnejši potovanji po nemških deželah.

Tridentinski koncil se je v marsikaterem pogledu zdel velik neuspeh: trajal je skoraj dvajset let, časovno se je prekrival s pontifikatom petih papežev. Nekateri papeži so bili do koncila precej mlačni, Pavel IV. pa mu je bil kljub svojim reformnim težnjam povsem nenaklonjen. Koncilska zasedanja so bila opravljena na skupno treh večjih sejah

z latinskim imenom *Oporinus* v Baslu), kaže znake naglice. To mu ni povzročilo hude škode: namenjeno je bilo razmeroma zvesti bazi bralcev najprej v severni Italiji (Pierce 129), kamor je zaradi inkvizicijskih postopkov moralo priti po skrivnih poteh, zato je bil majhen format neizogibna izbira.

² O tem jasno priča njegov epitaf (gl. Kottke 67–68), v katerem ni pozabil omeniti, da je bil svoj čas papeški nuncij, pri čemer je bil eden osrednjih ciljev njegove nunciature prav prizadevanje za ekumenski koncil: ... *Qui Iustinopoli dicebar Episcopus olim, / legatus fueram regna per ampla papae.*

(1545–1549, 1551–1552 in 1562–1563). Največje razočaranje je bilo seveda to, da koncil ni mogel zaceliti razdora med protestanti in rimsko cerkvijo (po drugem zasedanju se je prepad med obema taboroma le še poglobil), poleg tega je bil nacionalno precej ekskluziven, saj so se ga udeležili pretežno španski in italijanski škofje, zaradi izbire kraja zasedanja pa so ga bojkotirali tudi Francozi. V številnih pogledih je bil sicer koncil uspešen: poleg potrditve temeljnih doktrin je ponovno vzpostavil papeško avtoriteto, ki je bila sicer eden od kamnov spotike za vse udeležene (in je tudi botrovala izbiri kraja zasedanja). O tem, zakaj je bil ravno Tridentinski koncil največja karierna prelomnica v Vergerijevem življenju in obenem boleča točka neizpolnjene samouresničitve, več v nadaljevanju. Obe tematizirani razpravi imata v tem pogledu sicer neespliciran, a vendar močan avtobiografski značaj.

* * *

Vergerija s tradicijo antične književnosti veže več kakor zgolj njegovi literarni dosežki.³ V uvodnem delu svoje latinske prepesnitve Homerjeve *Iliade* in *Odiseje* (Benetke, 1537) se mu je poklonil njegov someščan Andreas Divus, ki mu je posvetil predgovor v obliki pisma (*epistula nuncupatoria*). V enem od dveh precej obsežnih prologov (drugega je Divus namenil Vergerijevemu sorodniku in njegovemu namestniku v koprski škofiji Otonellu Vidi) pravi takole:

Tebe, preslavni Vergerij, čigar značaj in učenost sem vedno občudoval čez vse, sem izbral kot edinega od vseh in tvojemu imenu želim posvetiti te sadove svojega duha. [...] V Benetkah si živel tako, da so te vsi ljubili, večina pa tudi častila in spoštovala. Vendar si se, podžgan od želje po večji slavi, hotel preseliti v Rim, kjer bi bili darovi tvoje nadarjenosti, da se tako izrazim, vidni v bolj obiskanem gledališču. In ko si prišel v Rim, si že čez nekaj dni postal tako zaupen prijatelj papežu Klementu VII. in si si pridobil naklonjenost tega tako velikega in dobrohotnega moža, da ti je sam od sebe zaupal ugledno poslanstvo k nepremagljivemu kralju Ferdinandu, kar je poprej odrekel mnogim, ki so se za to potegovali. Kaj naj rečem, kako je v tej dolžnosti vzblestela luč tvoje razumnosti in preudarnosti? Bog mi je priča, v tistem delu sveta ni človeka, ki te ne bi z najvišjimi in s popolnoma iskrenimi hvalnicami povzdigoval do neba in te skrbno in sveto ohranil v svojem spominu. Ko pa je papež Klement umrl, si na pismeni poziv papeža Pavla III. prihitel v Rim. Tam si mu v razumnih besedah dal poročilo o uspehih svojega poslanstva, tako da mu niti na misel ni prišlo, da bi na tvoje mesto postavil koga drugega, ampak te je odposlal s še večjimi in obsežnejšimi pooblastili. Ko je namreč sklenil sklicati koncil, da

³ Na temo obsežne Vergerijeve bibliografije je nastalo več pregledov, enega najpopolnejših je sestavil že Hubert (261–319), med zadnjimi Schutte (273–275).

bi odpravil zmote, je želel, da se s tabo sestanejo knezi iz vse Nemčije, da bi ti skrbno preiskal njihovo razpoloženje in ugotovil, kaj sodijo o koncilski konstituciji. Ko si to zadevo naglo in z največjim priznanjem opravil, si se vrnil v Rim; od tam si se napotil v Neapelj, spet kot papežev odposlanec k cesarju. Naposled si se okrašen s škofovsko častjo svoje domovine vrnil domov, kjer uživaš v spoštljivem zatišju in kjer si najrajši odpočiješ v študiju svete književnosti, ki si jo vedno goreče ljubil. [...] Vse to so v resnici velike in neminljive stvari: toda ti si s svojo edinstveno krepostjo storil in dosegel ne samo, da ne potrebuješ nobenega priporočila svojih prednikov, temveč da so celo oni zaradi odličnih lepot tvojega značaja in tvoje učenosti danes pri nas še slavnejši. Ker vem, kako iz srca so ti naklonjeni vsi, ki te poznajo (saj ni skoraj nikogar, ki te ne bi hotel – očaran od tolike hvale – spremljati z največjo blagohotnostjo in spoštovanjem), sem upal, da bom že s samim tem posvetilom svojih del lahko navezal nase ne toliko tebe, saj se že dolgo štejem med tvoje zaupne prijatelje, temveč vse svoje someščane, ki si jim ti tako zelo pri srcu. O koristnosti svojega dela in o avtorjevem priporočanju ne bom ničesar govoril, da ne bi, kot se temu reče, ob sončni svetlobi prižigal svetilke. Naj torej končam, še prej pa te prosim, bodi prepričan, da ti ostajam in da sem ti vedno ostal iskreno vdan! Pozdravljen, čast in okras svoje domovine! (Gantar 22–24)

Odlomek iz prologa bržkone vsebuje mnogo prenatančne podatke o Vergerijevem življenju,⁴ da bi njihovega vira morda ne mogli pripisati kar Vergeriju samemu (a ni nujno, Divo je gotovo marsikaj vedel o svojem slavnem rojaku). To ne bi bilo v neskladju z njegovim izpričano vihravim in samoljubnim značajem (Schutte 16–18); iztočnica tako rekoč kliče po hudomušnosti z ugibanjem (ki pa ga ni mogoče podpreti s trdnimi dokazi), ali ni morda Divus tu prevzel vloge Vergerijevega Lukceja.⁵ Vendar pa Divov prolog v resnici ni zanimiv samo zaradi poglobljenih biografskih podatkov (dotakne se tudi slabo izpričanega družinskega sorodstva s Petrom Pavlom Vergerijem starejšim, pri katerem prav tako poudarja njegovo povezavo s koncilom v Konstanci), pač pa je dragocen predvsem zaradi literarnega zgleda, h kateremu se obrača po navdih:

Za lépo in za hvalo imamo na voljo naravnost imenitne instrumente, namreč dušo in pamet – in vendar ju zlorabljam v nizkotne namene: raje kot da bi

⁴ V tej razpravi se bomo pri nizanju Vergerijevih biografskih podatkov omejili na skrajni minimum, toliko, da bomo lahko ustrezno pojasnili nekatere njegove odločitve in literarne strategije. Izčrpen pregled Vergerijevega življenja, žal samo do njegovega odhoda v Švico, prinaša Schutte, med starejšimi Sixt. V slovenskem prostoru za nekaj podrobnejših notic o Vergerijevem življenjepisu gl. Cavazza; zlasti v povezavi z njegovo vlogo pri Tridentinskem koncilu gl. Pobežin, »Magna enim erat spes« (69–76).

⁵ Rimski govornik in zgodovinopisec Lucij Lukcej (1. stol. pr. Kr.) je zavrnil Ciceronovo prošnjo, naj napiše panegirični zgodovinski pregled njegovega konzulata.

ubogali razum, sledimo pohlepu; v ničvredne reči smo prepričani, kakor da so hvalevredne – in to, kar je hvalevredno, imamo za ničvredno. Stari pa – bodisi filozofi bodisi ravnateljji mest – še kar živé v slavi, dasiravno so že davno umrli; večnega priznanja nikoli ne bi dosegli, če vseh svojih zamisli in dejanj ne bi usmerjali zgolj v krepost v prepričanju, da si morajo po svojih močeh za krepost prizadevati predvsem zavoljo sebe. V to tudi sam že od mladih nog trdno verjamem, čeprav me nihče ni tega učil – le narava mi je vcepila to prepričanje ... (Pobežin, *Andreas Divus* 90)

Izvor poudarjeno moralističnega odlomka (prav tak se ponovi tudi v prologu, namenjenem Otonelli Vidi – prim. Pobežin, *Andreas Divus* 90–91), ki izpostavlja *krepost (virtus)* v odvisnosti od človeške narave (*natura*), se razmeroma jasno razodene v podčrtanih moralnih kategorijah (duša in pamet – *animus et ingenium*) ter močno poudarjenih antitetičnih pari (pohlep : razum – *appetitus : ratio*), ki jih Divus črpa iz Salustijevega prologa h »Katilinovi zaroti« in »Jugurtinski vojni« (C. 1.1ss.; *Iug.* 1.1ss.), pri čemer se v imenu večnih idealov (*gloriae laus, aeternitas*) prek Salustija sklicuje na tukididski topos o prevrednotenju kreposti (Thuc. 3.82.4–5).

Naslanjanje na Salustijeve prologe kot literarno predlogo (s tem se je morda Divus naslovno boril tudi za opaznejše mesto med svojimi vidnejšimi someščani – vsekakor pa malodane v Terencijevi maniri nastopa kot advokat svojih literarnih strategij) se ob branju posvetila, naslovljenega na Otonella Vido, na prvi pogled ne zdi nič več kakor prikladen literarni topos. Vendar pa primerjava seže globlje. Vergerija umesti v dobro znani narativ o poznorepublikanskih krepostih, kakor jih je za potrebe svojih monografij redefiniral Salustij. Zgodovina uči, da se je ta Divov literarni manever posrečil bolj, kakor je avtor morda sam pričakoval – in se zdi glede na vsebino Vergerijevega življenjepisa celo bolj smiseln, kakor bi si mogel predstavljati sam Vergerij, ko mu je Divov prevod prišel v roke, v letu, ko je bil ravno nastopil nesrečno službo koprskega škofa.⁶

Podobnosti z antičnimi predlogami pa se tu ne končajo. Literarni model, skovan v tradiciji antičnega zgodovinopisja, je Vergeriju močno ustrezal tudi pri pisanju obeh *Actiones*. Kljub temu, da je bil njun namen najprej publicistične narave, Vergerij ni mogel zanemariti svojega humanističnega značaja in ni povsem žrtvoval jezikovne kakovosti ter literarne globine na račun hitre in obsežne produkcije, za katero mu

⁶ O zasebnih razlogih za propad Vergerijeve škofovske kariere gl. Schutte (114ss.), Cavazza (12), Pobežin (74ss. in 76 op. 47) in v leposlovnih obliki odlično prilagojen opis pri Fulviu Tomizzi, *Zlo pride s severa* (176).

sicer vsaj v prvih letih njegovega odpadništva ni manjkalo časa (Pierce 57). *Actiones* je Vergerij organiziral v dve razpravi.⁷ Izšli sta leta 1556, kmalu zatem pa so izšli še trije ponatise,⁸ ki jih Vergerij tako rekoč ni spreminjal. Še največja sprememba je, da je izdajo v Königsbergu opremil s predgovorom (ta je v drugih izdajah izostal), ki se mu bomo natančneje posvetili v nadaljevanju. Oblika in namen razprave bralca speljeta na napačno sled že v naslovu. Zlasti problematična je naslovna formulacija *Magna enim est spes de pace* («Upati je, da bo prišlo do miru»), ki je na zgodovinsko pismenega bralca v svojem času morala delovati kot popolna ironija.

V prvi razpravi (*an Paulus Papa IIII debeat cogitare de instaurando Concillio Tridentino* – »Ali naj papež Pavel IV. razmisli o ponovnem sklicu Tridentinskega koncila«) Vergerij napoveduje razpravo o razlogih za in proti ponovnemu sklicu Tridentinskega koncila. Vendar se pri razpravi z malodane dlakocepsko natančnostjo omejuje na podrobne diskrepance med dikcijo posameznih koncilskih odlokov ter dikcijo zahtev, oblikovanih med sklepi cesarskih shodov v Augsburgu 1548 in 1551. Pri tem ni nepomembno, da naslovljenec obeh razprav, papež Pavel IV., za koncil ni imel nobenega posluha – in da so do časa nastanka obeh razprav tudi protestanti že povsem opustili misel na to, da bi se s koncilom skušali zblížati. V drugi razpravi (*an [Papa] vi et armis possit deinde imperare Protestantibus ipsius Concilii decreta* – »Ali sme papež z orožjem vsiliti protestantom sklepe koncila«) Vergerij razpravlja o različnih vidikih morebitnega vojaškega konflikta med papisti in cesarjem na eni ter med protestanti oziroma reformatorji na drugi strani. Po vsebinski plati vsaka razprava razgalja posamezne razsežnosti Vergerijeve kompleksne osebnosti (zlasti v drugi razpravi ne manjka subtilnih aluzij na antične in poznoantične avtorje, denimo Cicerona ter krščanske zgodovinarje, pa tudi neposrednih sklicevanj – predvsem na antične geografe)⁹ in razodeva tudi njegovo razočaranje ob dejstvu, da je bil ravno zaradi svojih univerzalističnih stališč, o katerih bomo govorili tudi še kasneje, odstranjen iz nadaljnjih priprav na koncil (Cavazza 12).

⁷ Leta 1559 je dodal še eno razpravo: »Sledi še tretja razprava, ki prvi dve dopolnjuje in ugotavlja, da koncila ni mogoče ponovno sklicati« (*Accessit tertia, qua utrunque caput complectitur, ac definit, Concilium non posse instaurari*).

⁸ Leta 1557 v Königsbergu (pri tiskarju Hansu Daubmannu), leta 1559 v Augsburgu (tiskar Valentin Otmar), leta 1559 v Pforzheimu (tiskar Georg Rab, latinsko *Corvinus*); leta 1557 je v Augsburgu nastal tudi ročni prepis v gotici.

⁹ O obeh Vergerijevih besedilih nastaja monografska publikacija s prevodom obeh invektiv in temeljitejšo razpravo o literarnih predlogah, za katero v pričujočem članku ni prostora.

Vendar si moramo na tem mestu zastaviti nekaj vprašanj zlasti o literarni predlogi obeh razprav. Pogled od daleč ter onkraj obeh podnaslovov s problematičnim dostavkom *Magna enim est spes de pace* razkrije, da gre pravzaprav za invektivo proti Pavlu IV., ki se domiselno zateka k formam antičnega zgodovinopisja in njegovih stranskih rokavov. Eden od možnih *oblikovnih* vzorov je ravno (psevdo)Salustij in njegovi (dokazano nepristni) pismi ostarelemu Cezarju (*Epistulae ad Caesarem senem de republica*). Model antične suazorije (*suasoriae*) v obliki pisma oziroma namišljenega razgovora se zdi za Vergerijeve potrebe povsem primeren.¹⁰ V tem pogledu morda s primerjavo tvegamo preveč: razen drugoosebnega nagovora v obliki pisma na kake večje formalne ali jezikovne podobnosti težko pokažemo. Toda v svoji drugi razpravi (»Ali sme papež z orožjem vsiliti protestantom sklepe koncila«), ki je po obsegu nekoliko krajša od prve, Vergerij izpostavlja identično (navidezno) dilemo kakor (psevdo)Salustij v svojem govoru o državi (*Ad Caesarem senem de re publica oratio*). To je najprej vprašanje *vojne* ali *miru* – in, kakor bomo videli spodaj, vprašanje *svobode* in *oblasti*. V nagovoru v obliki *captatio benevolentiae* se v oko ujame tudi drobna podobnost (a velja priznati, da je bila morda opažena hoteno): Verg. 3: »Zdaj vidim, da je pred nami naloga, [...] ki je bolj tvegana kakor prav vsa tvoja dejanja, ki so sledila tvojemu povzdignjenju ...« – Sall. 1.7: »A tebi je veliko težje kakor vsem pred teboj upravljati z osvojitvami ...«¹¹

Vprašanje je potemtakem, ali lahko prepričljivo pokažemo, da sta psevdo-Salustijevi *suasoriae* res navdihnili Vergerijevo invektivo. Vsekakor ni pretirano tvegana trditev, da se je pisec močno oprl na tradicijo humanističnega spogledovanja z antično historiografijo – in v tem pogledu morda tudi na svetovnonazorski oziroma filozofski okvir, sestavljen (med drugim) prav v Salustijevih moralnih prologih. Rimska historiografska obdelava poznega republikanskega obdobja je bila primerna podlaga za utrjevanje humanistične ideje o dveh diametralno nasprotnih silah, med kateri je bila razpeta človekova eksistenca v okviru (poljubne) državne strukture, tj. *libertas* in *imperium* (Hörnkvist

¹⁰ Salustijevi govori kot predloga za pisma med humanisti niso bili novost (Burton 93). Salustij se je kot dostopnejši od drugih rimskih zgodovinarjev zdel univerzalno primeren literarni vir (Osmond 101), ki je nagovarjal tudi politično zelo mešane situacije, kakršna je ravno ta, ki se ji v *Actiones* posveča Vergerij.

¹¹ Verg. 3: *video nunc negotium quoddam in manibus haberi quo nullum gravius [...] ex omnibus his quae acta fuere, posteaquam in hunc supremum dignitatis gradum (Dei gratia) evehctus es* – Sall. 1.7: *Sed tibi hoc gravius est, quam ante te omnibus, armis parta componere ...* (prev. avtor).

110).¹² Pri že omenjenih antičnih literarnih predlogah je narativ, osredotočen na vrednote v njihovi dihotomni jukstapoziciji, osrednjega pomena za historiat prevrata (*stasis*).¹³ V tej dihotomni opoziciji (*libertas – imperium*) se je Vergerij dobro znašel.

Zlasti v drugi razpravi je vzpostavil natanko to opozicijo, namreč *libertas – imperium*, pri čemer je med zastopniki obeh konceptov potegnil enako ostro ločnico kakor med konceptoma samima. V razpravi, ki se vrti zgolj okrog morebitnega oboroženega konflikta med dvema sprtima stranema, ki se ne moreta zediniti niti okrog postopkovnih koncilskih vprašanj (prva razprava), je ta dihotomna opozicija poosebljena do skrajnosti:

Preden se je med njimi (tj. protestantskimi knezi, op. prev.) tako hudo razraslo to zlo in odpadništvo, *so priznavali dva gospodarja kakor dve glavi: v mislih imam tebe in cesarja*. Zdaj, v tem nemirnem času sprememb, so zato veseli, da se bodo enega od teh dveh rešili, kakor bi odvrgli okove in se osvobodili [...] Vendar pa obstaja še dosti bolj resen in tehten razlog. Čeprav imajo namreč v srcu staro vero, dosti bolj ljubijo svobodo in jo želijo tudi obdržati. Zdaj bi se lahko zbal, da se bo ta njihova svoboda zamajala in bi lahko bili nekoč tudi obnjo, če bi bili preostali knezi in člani cesarstva ob svojo moč oziroma bi bili lahko celo pogubljeni. Bodi dovolj; mislim, da sem namignil, za kako pomembno reč gre (Vergerij, *Actiones duae secretarii pontificii* 125).¹⁴

V sicer razmeroma kratki razpravi (70 strani v izvorniku) Vergerij vprašanje svobode za ceno (papeževe) oblasti (*imperium, auctoritas*) tematizira vsaj desetkrat, pri čemer je papež ves čas zastopnik *auctoritatis restituendae*:

Razmišljajo namreč na enak način kakor ostali knezi v cesarstvu, o čemer sem govoril, in sicer, da jim bo pretila *velika nevarnost, da bi tudi sami bili hitro ob svobodo*, če bi pomagali tebi in cesarju [...] Kdo pa sploh dvomi v to, da gre Luzernu, Fribourgu in drugim kantonom *bolj za njihovo lastno svobodo* kakor za tvojo oblast? Zlasti še, ker se tudi pri njih dogaja podobno kakor v primeru

¹² O tem, kako je Salustij razdelal to dihotomijo v svojih moralnih prologih, podrobno govori temeljna Earlova monografija *The Political Thought of Sallust* (5–17), podrobno tudi njegov prispevek v ANRW »Prologue Form in Ancient Historiography« (842–856); med novejšimi deli zlasti Kapustovo delo *Republicanism, Rhetoric and Roman Political Thought* (47ss.).

¹³ Prim Thuc. 3.82.4–5, Sal. C. 17ss., 24ss.

¹⁴ S kurzivo označeni poudarki: G. Pobežin. Prevod pričujočega in naslednjih odlomkov iz Vergerijevih *Actiones*: G. Pobežin. Paginacija vseh citiranih odlomkov iz Vergerijevih del je povzeta po izvorni paginaciji iz Oporinove izdaje, ki je ohranjena tudi v slovenskem prevodu.

nemških katoliških knezov, ki sem ga opisal – da namreč v trenutnih okoliščinah povsem poljubno in brez težav uporabljajo različna imena za svoje cerkve. Takšno stanje je dosti bolj sproščeno in svobodno, kakor bi bilo, kjer bi ti (kot zmagovalec) urejal razmere; *ti bi si namreč po mojem prizadeval za to, da bi bila tvoja pravila upoštevana do zadnje pike in da bi že vnaprej zatrl vsako možnost, da bi še kdo kdaj dvignil glas proti tej sveti stolici* (Vergerij 140–41).¹⁵

Vergerij se pri razčlenjevanju konceptualne dihotomije Salustiju približa še v enem momentu. V prvi razpravi namreč v okviru legalistične razprave o spornih členih koncilske razprave močno izpostavi vprašanje *sloge (concordia)*, za katero ugotavlja, da je med sprtima stranema ne bo mogoče doseči. (Verg. 41: »Če se vrnem k stvari: trdim, da ni nobene poti k soglasju zastran tega člena.«) Slogo pripisuje zgolj nasprotnikom papeštva. (Verg. 126: »Zlahka bi jih (le verjemi mi) v nenadno zavezništvo povežalo domovinsko pravo, krvno pravo, gostinsko pravo, celo sama njihova narava – Italijanov in Špancev pa ne bi bilo zraven.«)¹⁶ Izčrpana *concordia* je v predstavah poznorepublikanske historiografije, zlasti pa pri Salustiju (*C.* 9.1ss.), odprla pot proti dnu (Kapust 47), proti postopnemu hiranju republikanske ureditve in proti *stasis (coniuratio)*. Vergerij se je s svojim razmišljanjem o dilemi zastran nadaljevanja koncila, ki bi *razdor (discordia)* le še poglobil in pripeljal do morebitne (vseevropske) državljanske vojne (*stasis*), trdno umestil v to antično moralistično-historiografsko tradicijo, a ne brez določenih posebnosti.

* * *

Tudi ko se je Vergerij v königsberški izdaji iz leta 1557 že povsem brez sramu in previdnosti razgalil kot avtor obeh razprav in je njegov predgovor kot *epistula nuncupatoria*, naslovljena na Jana Lutomirskega (in je stvar tudi podpisal, kajti na Poljskem ni bilo potrebe po anonimnosti), posredno priznal, da njegovi razpravi nista samonikli filozofsko-legalistični debati, pač pa predvsem invektivni proti Pavlu IV., se le ni pustil premamiti, da bi povsem zapustil univerzalistični okvir. Vanj se je, kakor smo skušali pokazati zgoraj, umestil v duhu humanistične tradicije. V uvodnem besedilu, ki mu manjka (resda hlinjene) omike osrednjega besedila, Vergerij na svoje nasprotnike zlije celo golido žaljivk, ki pa ostajajo na liniji razdora med privrženci papeštva ter njihovimi nasprotniki:

¹⁵ S kurzivo označeni poudarki: G. Pobežin.

¹⁶ Verg. 41: *Ad rem: nulla est, inquam, spes concordiae in eo articulo.* Verg. 126: *Facile (mibi crede) illos ius patriae, ius sanguinis, ius veteris amicitiae et natura ipsa in concordiam ex improviso redegerit exclusis omnibus tum Italis tum Hispanis.*

Ne bo odveč na začetku poučiti bralca, kakšno korist bo imel od branja »Spisov papeškega tajnika«. Papeževi kardinali in škofje ter vsa tista sekta, ki se hvalisa z nasledstvom sedeža apostolov, prav nič ne obžaluje svoje nadutosti, arogance in divje krutosti; ne, naše brate vsakodnevno iztrebljajo, to pa zato, ker še niso povsem doumeli, da sta njihova moč in veljava že povsem razdrobljeni in iztrošeni. Še kar si samovoljno delajo utvaro, da bodo lahko brez vseh težav obhajali vesoljni koncil, obsojali svoje nasprotnike in jih prav kmalu z močjo orožja silili k sprejetju koncilskih odlokov. Povsem prepričani so, da imajo položaj v svojih rokah. Ko bodo enkrat slišali glas tega papeškega tajnika, bodo brez dvoma spoznali, da koncila ne bodo mogli sklicati in da tudi ne bodo mogli zatem njegovih odlokov s silo in orožjem vsiliti njegovim nasprotnikom, razen če želijo dregniti v osje gnezdo in tvegati, da bodo na vatikanskem griču in na bregovih Tibere občutili strupene pike ...¹⁷

V svoji polemiki s poljskim kardinalom Stanislawom Hozjuszom (*Dialogi quattuor de libro, quem Stanislaus Osius ... contra Brentium et Vergerium Coloniae edidit*, 1559) je Vergerij dokazal, da svojega univerzalizma, ki se ravno v naklonjenosti prevajanju *Biblije* v ljudske jezike kaže kot izrazito inkluziven, ni bil pripravljen zapustiti niti kasneje (Marinčič 21–22). To je toliko zanimiveje v perspektivi odlomka v drugi *Actio* »papeškega tajnika«, ker odpira vprašanje Vergerijevega odnosa do zanimivega pojava nacionalizma med nemškimi humanisti, ki se je postopoma razrašal vse od objave *Gravamina nationis Germanicae*. Vergerij na to pokaže z na videz suho opazko, da v nemškem svetu poleg papeževega imena nič ne naleti na večji odpor kakor omemba Italijanov ali Špancev: *nihil posse in Germania dici aut excogitari odiosius ... quam nomen militum Italarum, quam nomen Hispanorum*. Zgodovinsko gledano so za to imeli v nemških deželah številne razloge, ki se jih dotakne tudi Vergerij, vendar pa drži tudi, da so se bili za ceno odmika od italijanskega in katoliškega prostora nemški humanisti pripravljene odpovedati univerzalnemu značaju humanizma (Kittelson 306). Vergerijeva opazka, ki jo citiramo v nadaljevanju, zelo bežno pokaže – tudi če morda hoče delovati le ironično – natanko v to smer:

K takšnim se bodo tvoji sovražniki obrnili takole: »Bratje, slišali ste, da se proti nam napravljajo vojske v Španiji, v Italiji, v Flandriji. To se dogaja pod pretezo verskih zadev: govorijo, da se vojskujejo za oltarje in za ponovno vpeljavo starih verovanj ter obredja, ki ga mi zavračamo. Mi pa vemo, da so vse tiste priprave namenjene temu, da bodo razdecale in pogubile vašo in našo svobodo, vaše imetje, vaše domove, vaše žene, vaše otroke. Zato se nam pridružite v tem tako mračnem času, združite svoje moči z našimi. Če namreč želite biti zgolj gledalci tragedije, medtem ko bodo naši skupni sovražniki tako rekoč odtrgali

¹⁷ Prevod je avtorjev. O podrobnostih pisma J. Lutomirskemu gl. Štoka 94–97.

ta ali oni ud od telesa cesarstva ali izdrli eno oko, si boste kasneje zaman prizadevali za obrambo drugih delov telesa, ki bodo nenadoma izpostavljeni in lahek plen Italijanov ter Špancev.«

Se ti ne zdi, Sveti oče, da bi jih tak ali podoben govor prepričal? Ali ne veš, da so srca tistih ljudi polna (bolj kakor kdo lahko pomni) sumničavosti in nezaupanja? *Ali ne veš, da v nemških deželah nobena beseda ali zamisel ne naleti na večji odpor, da se ob ničemer ljudem ne obrača želodec bolj kakor ob omembi italijanskih vojakov, Špancev ali papeža?* (Vergerij 136–137)¹⁸

V navedku, iz katerega dihajo tudi Vergerijeve osebne izkušnje, ki jih je v nemških deželah zbiral od svoje prve nunciature naprej, bržkone odzvanjajo tudi namigi v *Gravamina*, da s kurijo upravljajo Italijani, Francozi in Španci – in da ekstravagantni papeški življenjski slog od nemških dežel (*Germania*) terja neproporcionalno breme (Whaley 87). Čeprav *Gravamina* izraza *Germania* ne vzpostavljajo kot nacionalno tvorbo »nemškega« *ljudstva*, pač pa »nemških« zborov in cerkvenih oseb, so poslej sooblikovali dinamiko politik v nemških deželah – in s tem enega od temeljev za Luthrovo delovanje (Whaley 87–88).

Ko je Vergerij prvič srečal Luthra (novembra 1535 v Wittenbergu), sestanek zanj ni bil prijetna izkušnja. Luther je pri Vergeriju, uglajenem diplomatu, s svojo prostaškostjo pustil negativen vtis (Schutte 93; Pastor 66), brez dvoma s stališčem, da je koncil potreben samo reformacije žejni rimski cerkvi, protestantom pa ne – čeprav Luther takrat ni kategorično odklonil udeležbe na koncilu (in je tudi še leta 1537 v predgovoru k »Schmalkaldskim členom« zagovarjal stališče, da do koncila mora priti, a le na ustreznem mestu, kar je bil eden od pogojev cesarskih zborov). Za Vergerija se je celotna epizoda z Luthrom končala klavrno. Ko je opravil nuncijske vizitacije in se konec leta 1537 najprej vrnil na Dunaj, nato pa v Rim, ga je precej pozno dohitela vest, da so protestanti koncil zavrnili, kar je zanj tudi osebno pomenilo neuspeh, kajti nunciature iz številnih razlogov ni več mogel ponoviti.

Med Luthrom in Vergerijem tudi po odpadništvu slednjega v nekem pogledu še vedno zija vrzel. Luther ni imel nobenih pomislekov izpostavljanju svojo nemško pripadnost. V svojih *Tischreden* je naravnost zapisal, da je »Herusk. V kronikah stoji zapisano, da je neki knez Heruskov s Harškega, Herman po imenu, Rimljane uničujoče porazil in pobil 21.000 njihovih. Tako zdaj tudi Herusk Luther s Harškega pustoši po Rimu« (Luther, *Tischreden* 3464c).¹⁹ S protonacionalno retoriko, ki je

¹⁸ S kurzivo označeni poudarki: G. Pobežin.

¹⁹ *Lutherus Cheruscus. In chronicis legitur, quod quidam Cheruscus dux, ein Hartzzer oder Hartzlender, nomine Hermannus, Romanos strage profligasset, et ex illorum acie*

zavila proč od humanističnega univerzalizma, se je Luther tako rekoč oklenil izvora ali vsaj enega od pritokov nemškega (literarnega) nacionalizma. Tega je izdatno napajal konfesionalni šovinizem (Ratzinger 166). O tem zelo jasno spregovori tudi Vergerij, ki vsaj ustvarja vtis, da se je dvignil nad šovinizem obeh strani, predvsem pa navedek o tem vnovič postavi v kontekst svobode:

Tvoja Svetost me zdaj morda vpraša, ali morda sumim, kako bi lahko prišlo do tega, da bi luteranci sami priklicali Turke nadte? Ne vem, ali bi bili pripravljeni storiti kaj takega. Vem pa, da je Pavel III. pred nekaj leti poslal cesarju in rimskemu kralju nadvse resno pismo (imenujemo ga *breve*), v katerem je bilo zapisano, da bi ravnala pametneje, ko bi opustila vojno proti Turkom in se raje obrnila proti luterancem, češ da so dosti hujši in mnogo bolj nevarni od samih Turkov. Ko je *breve* zakrožil po nemški deželi, so nekateri učeni moške, kolikor vem, spisali nasprotno mnenje in zatrjevali, da bi bilo znosnejše (dovoliti, da spregovorim o tem, kar luteranci mislijo, kajti to terja zadeva, o kateri govorim; saj veš, da se sicer z njimi niti malo ne strinjam) – da, prav si slišal, znosnejše – živeti pod sultanom Sulejmanom kakor pod rimskim papežem. Ker to svoje mnenje razglašajo tudi v objavljenih knjigah, bi kar verjel, da bi razmišljali o Turku in o tem, ali je še kaj slabše kakor Turki, če bi videli, da jim grozi podjarmljenje in da ni več nobenega upanja, da lahko obranijo svobodo svojih otrok, žena in življenja (Vergerij 165–166).²⁰

Nemški svet je svoje nezaupanje do papeštva in svojo ideološko podstat med drugim učvrstil tudi z novimi branji in interpretacijami antičnih zgodovino piscev, predvsem Tacitove »Germanije«, ter povsem anahronističnim in etimološko neupravičenim vpoklicem antičnih osebnosti v zgodovinski kontekst konflikta med reformatorji in Rimom, začeni z delom »Arminius« Ulricha von Huttena (1520).²¹ Luthrov zapis o Hermanu in sebi kot »novodobnem Herusku, ki vnovič puštoši po Rimu« posvoji von Huttenovo retoriko o Arminiju kot rešitelju Germanov, kar v vprašanje konflikta med rimsko cerkvijo in reformatorji vnese izrazit nacionalni kolorit.²²

21000 occidisset. Ita nunc Lutherus Cheruscus, eyn Hartzlander, Romam devastat (citav povzet po Kipper 43).

²⁰ S kurzivo označeni poudarki so moji.

²¹ O recepciji Tacitove »Germanije« med humanisti (E. S. Piccolomini) in šele nato v nemškem prostoru gl. v zadnjem času pomembno razpravo Ch. Krebsa.

²² Kulturna prilastitev (zgodovinsko precej okleščene – umanjka zaključek!) zgodbe o zmagi germanskega kneza Arminija nad rimskim vojskovodjo Varom ter naivno Arminijevo imensko preoblikovanje v Hermana (ki je *post festum* dobilo podlago celo v filoloških razpravah) sta ustvarili podlago za prav posebno literarno tradicijo od von Huttenovega dialoga prek Schotteliusovega dela *Friedenssiege* (1642) ali Johanna Rista

Takšna apropiacija kulturno prikladnih vzorcev je dajala pospešek nastajanju »zamišljene skupnosti« (in kakor je pokazala zgodovina, tudi razraščanju pogubne nacionalne mitomanije). Nacionalno pregneta recepcija zgodovine, ki se je nalagala v predmoderne in predpolitične plasti nacionalne zavesti, je imela pri njenem oblikovanju osrednjo vlogo. Moralne in zgodovinske ocene o prepadu med rimskim jugom in germanskim severom, ki so jih nemški humanisti posvojili ob prebiranju Tacitove »Germanije«, pa so se po Luthru vzpostavljale tudi vzdolž ideološke ločnice med protestantskim in katoliškim svetom (Haug-Moritz 438–439).

Vergerij v tem odnosu ni povsem brez krivde. Od Luthra tudi sam ni veliko pričakoval in njegova ocena (pismo Ricalcatiju iz Dresdna, 13. novembra 1535) je vsaj vzvišena, če že ne šovinistična. Njegov vtis o Luthrovi nemščini pove veliko o njegovem občutku o tem jeziku nasploh, Luthru pa očita tudi slabo latinščino. Zanimivo je, da je Vergerija glede na njegovo kasnejše stališče do prevajanja *Biblije* v teh njegovih poročilih zmotilo bogoslužje v ljudskem jeziku, kar odpira vprašanje tega, kdaj (in kako hitro) si je premislil. Vendar pa je njegovo stališče v času nuncijskih vizitacij še odločno nadnacionalno (kar je bilo glede na njegov položaj samoumevno), po dikciji iz *Actiones* pa težko presodimo, koliko ga je kasneje revidiral.

Delno že. Če drugega ne, je Vergerij za nemške dežele posvojil izraz *Germania*, ki ga uporablja *sine discrimine* za ves nemški prostor, medtem ko pri ostalih evropskih deželah ostro loči posamezne enote, npr. kantone v Švici (Vergerij 138), posamezne mestne države v Italiji, posamezna severna kraljestva (142–145). Tu se moramo vrniti k odlomku, ki smo ga citirali zgoraj, namreč, da se »Nemcem ob omembi italijanskih vojakov in Špancev obrača želodec«. Glede na Vergerijevo osebno zgodovino (obe nunciaturi, škofovanje v okolju z močnim slovanskim elementom, bivanje v Neaplju in Franciji) si ni mogoče misliti, da bi šlo tu za kaj drugega kakor za opažanje dejstva, ki mu ni moglo biti blizu. Ne nazadnje si je Vergerij za prvi kraj bivanja zunaj Italije po njegovem odpadništvu izbral Vicosoprano, kjer je bivala močna italijanska skupnost.

Zaplete pa se pri njegovem odnosu do razmerij moči med nemškimi deželnimi stanovni in volilnimi knezi na eni ter papežem in cesarjem na drugi strani. V tem trikotniku se mora s stališča Vergerija vzpostaviti

(*Das Friedewünschende Teuschland*, 1649), pa kasneje denimo Schlegla (*Hermann, ein Trauerspiel* 1740–41) in Klopstocka (*Hermansschlacht: Ein Bardiet für die Schaubühne*, 1769) in drugih. Ta žanr psevdozgodovinske drame, ki je praviloma preigraval motiv zmagovalca Arminija nad Rimljani, je ostal popularen vse do zgodnjega 20. stoletja (Krebs 214).

silno zanimiva in nujno nekoliko shizofrena situacija. Tu se zato vračamo k izhodišnim interpretacijam poznorepublikanskega rimskega zgodovinopisja in njihovemu problematiziranju razmerij med *oblastjo* (*imperium, auctoritas*) in svobodo (*libertas*). Vergerija tu ne moremo videti drugače kakor v dvojni vlogi. Do leta 1536 je bil tako rekoč v cesarski (vsekakor pa papeževi) službi kot nuncij na dvoru Ferdinanda I. Vsekakor je kot zagovornik Tridentinskega koncila moral biti tudi zagovornik oblasti Karla V. nad nemškimi stanovi in knezi. V tem pogledu se Vergerij najbrž ni pretirano razlikoval od številnih drugih humanistov, sploh od tistih, ki so bili tako ali drugače v službi cesarja (Haug-Moritz 432). Toda njegova izkušnja s papežem, ki je tudi močno osebne narave (Pobežin, *Magna enim erat* 74–75), je morala vplivati tudi na njegov odnos do tega konceptualnega dualizma.

Branje poznorepublikanskih in zgodnjecesarških rimskih zgodovinopiscev je bilo od 14. do 16. stoletja deležno ideoloških korekcij. (K temu je vabilo branje Salustija *in Tacita*.) Če je v zgodnejšem obdobju prispevalo h krepitvi zavesti o svoboščinah ter participativnih oblikah vladanja tako v Italiji kakor tudi v severni Evropi, je bilo v 16. stoletju vpreženo v idejo avtoritativne vladavine (Osmond 102). Vergerij prav pri tem vprašanju ustvarja vtis neodločenosti, vendar mu je glede na citirane odlomke prvo, republikansko branje neprimerno bližje. Zaradi izkušnje s cerkveno oblastjo ni več mogel pristati na branje antičnih zgodovinarjev, ki je omogočalo oblikovanje argumentov v prid avtoritarni strukturi oblasti. Po zgodovinski nujnosti se je moral okleniti prvega branja, ki je podpiralo razdrobljeno, participativno obliko oblasti in manj omejevanja svobode.

Povsem brez posledic to ni ostalo. Kot *exul Christi* je Vergerij ostal tako rekoč brez vsega: brez svoje škofije, brez uspešne kariere visokega cerkvenega dostojanstvenika, brez vira sredstev, pravzaprav celo brez domovine – in čeprav se je v svojem novem okolju »na novo iznašel« in mu je uspelo v Tübingenu zgraditi novo kariero pri vojvodi Württemberskem, so nanj tudi kasneje padale sence dvoma, ali ni bilo njegovo spreobrnjenje nemara le posledica zamer do papeštva. V tem pogledu sicer ni bil nobena posebna izjema (Jovanović 52–53). Glede na nekatera njegova močno revidirana stališča (od katerih je morda eno pomembnejših tudi prenovljeno nagibanje k *libertas* namesto *imperium*), nemara sumi, ki jih je bil deležen, niso bili povsem nerazumljivi. V času svojega odhoda iz Italije je bil Vergerij že zrela osebnost, ko je prišel v Vicosoprano, je bil star 52 let. Do leta 1549, ko se je končno odločil zapustiti Italijo, je bilo za njim sedem let otepanja sumov, da je odpadnik, v tem času pa je doživel tako politično kakor tudi filozofsko

transformacijo. Kljub temu branje njegovih *Actiones* omogoča sklep, da je kot prostovoljni izgnanec eno domovino le obdržal. Po »domovinski pripadnosti« je ostal – humanist.

LITERATURA

- Vergerij, Peter Pavel. *Actiones duae secretarii pontificii Petri Pauli Vergerii*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2018.
- Burton, Gideon. »From *Ars dictaminis* to *Ars conscribendi epistolis*: Renaissance Letter-Writing Manuals in the Context of Humanism«. *Letter-writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present: Historical and Bibliographic Studies*. Ur. Carol Poster, Linda C. Mitchell. Columbia, S. C.: University of South Carolina Press, 2007.
- Cavazza, Silvano. »Nenavadna osebnost: profil Petra Pavla Vergerija«. *Stati inu obstatu: revija za vprašanja protestantizma* 17/18 (2013): 10–26.
- Earl, Donald C. *The Political Thought of Sallust*. Cambridge: Cambridge University Press, 1964.
- – –. »Prologue Form in Ancient Historiography«. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 1.2. (1972): 842–856.
- Gantar, Kajetan. »Andreas Divus iz Kopra – prevajalec Homerja«. *Divina – Andreas Divus Iustinopolitanus*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2016. 19–26.
- Haug-Moritz, Gabriele. »The Holy Roman Empire, the Schmalkald League, and the Idea of Confessional Nation-Building«. *Proceedings of the American Philosophical Society* 154.4 (2008): 427–439.
- Hörnkvist, Mikael. »The Two Myths of Civic Humanism«. *Renaissance Civic Humanism: Reappraisals and Reflections*. Ur. James Hankins. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Jovanović, Neven. »Pavao Skalić protiv Pier Paola Vergeria«. *Actiones duae secretarii pontificii Petri Pauli Vergerii*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2018. 27–57.
- Kapust, Daniel J. *Republicanism, Rhetoric and Roman Political Thought: Sallust, Livy and Tacitus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Kittelson, James M. »Humanism and the Reformation in Germany«. *Central European History* 9.4 (1976): 303–322.
- Kottke, Dirk. »O izgubljenem epitafu za Petra Pavla Vergerija (1498–1565)«. *Stati inu obstatu: revija za vprašanja protestantizma* 21/22 (2015): 65–73.
- Krebs, Christopher. *A Most Dangerous Book: Tacitus's Germania from the Roman Empire to the Third Reich*. New York: Norton&Co., 2011.
- Marinčič, Marko. »Amore patriae teneri non potuit: dva Vergerija o Hieronimu«. *Actiones duae secretarii pontificii Petri Pauli Vergerii*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2018. 11–25.
- Osmond, Patricia J. »Princes *Historiae Romanae*: Sallust in Renaissance Political Thought«. *Memoirs of the American Academy in Rome* 40 (1995): 101–143.

- Pastor, Ludwig. *The History of the Popes, From the Close of the Middle Ages* 11. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1923.
- Pierce, Robert A. *Pier Paolo Vergerio the Propagandist*. Rim: Edizioni di storia e letteratura, 2003.
- Pobežin, Gregor. »Andreas Divus – uganka na pragu moderne dobe«. *Divina – Andreas Divus Iustinopolitanus*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2016. 83–99.
- – –. »Magna enim erat spes de pace – Vergerijev spis *Duae actiones Secretarii pontificii* in njegova stališča do Tridentinskega koncila«. *Actiones duae secretarii pontificii Petri Pauli Vergerii*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2018. 59–89.
- Ratzinger, Joseph. *The Ratzinger Reader: Mapping a Theological Journey*. London: T&T Clark, 2010.
- Schutte, Ann Jacobson. *Pier Paolo Vergerio: The Making of an Italian Reformer*. Ženeva: Librairie Droz, 1977.
- Sixt, Christian Heinrich. *Petrus Paulus Vergerius, päpstlicher Nuntius, katholischer Bischof und Vorkämpfer des Evangeliums: eine reformationsgeschichtliche Monographie*. Braunschweig: Schwetschke & Sohn, 1871.
- Štoka, Peter. »Vergerijevi pismi Janu Lutomirskemu in Johanu Oporinu«. *Actiones duae secretarii pontificii Petri Pauli Vergerii*. Ur. Gregor Pobežin in Peter Štoka. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2018. 91–123.
- Tomizza, Fulvio. *Zlo pride s severa: roman o škofu Vergeriju*. Ljubljana: Beletrina, 2015.
- Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire 1: From Maximilian I to the Peace of Westphalia 1493–1648*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Nihil odiosius quam nomen Italarum: Vergerio the Younger between Humanist Universalism and Nationalism

Keywords: Vergerio, Pier Paolo the Younger / council of Trent / protestantism / protestant literature / pamphlets / nationalism

Pier Paolo Vergerio (the Younger) wrote his “Two Treatises of the Papal Secretary” (*Actiones duae secretarii pontificii*) as a fictional debate, intended for Pope Paul IV. The satirical texts, to which Vergerio subsequently added the third one, are by no means essential reading – nor are they the best of what Vergerio himself wrote in his life. However, they manage to create the impression that they bring a serious matter-of-fact debate about real dilemmas related to the Council of Trent. During the time of their writing, these dilemmas were more or less non-existent (albeit not due to Vergerio’s fault but rather because of

Paul's reluctance towards the Council of Trent). While the first debate gives testimony of Vergerio's "political and expert background", the second one openly addresses not only the issues of religious strife but also the possibility of an armed conflict, which could possibly take place after reconvening the council. The line of thought expressed in this second debate is marked by openly nationalistic viewpoints, to which Vergerio – a former papal nuncio to Ferdinand's court – could be no stranger, yet he could not have developed any intimate inclination towards them as a humanist of the universalist type (and it seems unfathomable that he did so later during the years of exile). This paper addresses Vergerio's *Actiones*, trying to raise some questions about what motivated their author during the time of their writing.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article
UDK 930.85(497.4)"15":274